

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון (1) עם משה לוי, קרית אתא
תאריך: 8.6.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר לוי, אני מבקש שבתחילת הראיון תספר על בית ההורים שלך בקמישלי.

משה לוי: אבא שלי ...

ש: מה שם אביך?

ת: מאיר לוי. לא קראו לו לוי ...

ש: מה היה שם המשפחה?

ת: אשגר קראו לו.

ש: מה פירוש השם?

ת: מה אני אגיד לך? לקחו את זה, איך אומרים סבא שלי היה ג'ינג'י, ובערבית אשגר זה ג'ינג'י. ...

המשפחה הזאת אשגר, משפחת אשגר.

ש: הבנתי. אוקיי. במה אבא עסק?

ת: אבא שלי היה עובד כסוחר. מביא סחורה מתורכיה לסוריה, מוכר וחוזר. עד שהשלטונות היו מרשים

... . כך הוא עבד. [ככה] סיפרה אמא שלי. אני לא הכרתי אותו ... כשהוא נפטר.

ש: אז אתה אומר שאביך עסק במסחר, נכון?

ת: במסחר.

ש: של מה?

ת: של כל מיני דברים, אני יודע. סחורות. מוכר ו...

ש: בתורכיה וחוזר לסוריה, לקמישלי?

ת: לא. הוא היה גר בתורכיה, הולך לקמישלי, מוכר וחוזר. הבית שלנו, אני גם נולדתי בתורכיה.

ש: אה, נולדת בתורכיה?

ת: בגיל 3 אבא שלי נפטר ואמא שלי ז"ל העבירה אותנו לקמישלי. אני הייתי בגיל 4 ...

ש: את רוב החיים שלך עשית בקמישלי.

ת: כן. אני נולדתי שם ...

ש: ממה אמא התפרנסה לאחר מכן?

ת: אמא שלי, המצב היה מאוד קשה ...

ש: לכל היהודים או רק למשפחה ...?

ת: כמעט לכולם. ... היה עוני ממש מתחת לכל ביקורת.

ש: אתה נולדת מתי?

ת: '42.

ש: זאת אומרת אנחנו מדברים על 1945, 1946, כשהיית בן 4.

ת: אמת. בגיל 4. בגיל 5 אמא שלי התחתנה.

ש: פעם שניה.

ת: פעם שניה. היה לי סבא, אבא של אמא ... היא ראתה החליטה לשים אותי ואת שני האחים שלי, את אחותי שגרה פה בקרית אתא ועוד אח אחד שנפטר.

ש: גם כן גר בקרית אתא?

ת: לא. ביפו. אמרתי לך, עברתי ...

ש: היו לך בסך הכל ...

ת: לא, ... מהאבא. אמא שלי התחתנה במצב קשה שם. לא היה מי שיתן לנו להתקיים. החליטה לשים אותנו, אתה יודע, ... כמו שאומרים פה, לקחת ילד ..., באמת ילד. אז סבא שלי זכרונו לברכה החליט שלא, הוא יקח אותנו. לקח אותנו ...

ש: מה שם הסבא?

ת: מטלוב ממשפחת ... קראו לאבא שלו ירמיהו.

ש: מטלוב בן ירמיהו?

ת: אמת. הוא לקח אותנו ואצלו אנחנו גדלנו. אחי ... את אמא שלי. היא החליטה להתחתן, והיה לו קשה ... היה לו קשה. איך אמא שלי תתחתן? אז ... הגיע ארצה.

ש: באיזו שנה הוא הגיע ארצה? 1946? 1947? או לאחר מכן? לפני קום המדינה?

ת: בטח.

ש: ומה קרה איתו?

ת: הוא בא לכאן וחי לבד.

ש: איפה?

ת: בירושלים. אחר כך התחתן.

ש: אני מבין שהיו אז הרבה קמישלים בירושלים.

ת: הרוב היו.

ש: אה, רוב הקמישלים גרו אז בירושלים?

ת: בירושלים.

ש: לפני קום המדינה?

ת: אמת. בירושלים ובאלרואי. שמעת על המקום הזה?

ש: גם באלרואי?

ת: באלרואי מלא.

ש: קמישלים?

ת: ... מלא קמישלים. איך אומרים, שם זה כפר כזה. היה מלא. אתה יודע, לפני טבעון.

ש: כן, ליד טבעון. אז הרוב שם הם קמישלים? הם גם הקימו את הכפר הזה?

ת: הם הקימו את הכפר. הקמישלים הם אלה שהקימו את הכפר הזה. עכשיו בטח חלק נפטר, חלק ...

עדיין נמצאים שם.

ש: הבנתי. אז אתה אומר לי שהקמישלים בעצם היו המייסדים של אלרואי?

ת: אלרואי וירושלים.

ש: והם גרו בירושלים.

ת: היתה לי דודה, היא חיה ברוך השם, ועדיין בירושלים. הוא היה אצלה קצת. אחר כך השכיר דירה עם עוד חבר.

ש: איפה בירושלים הדודה גרה? איפה הקמישלים גרו בירושלים?

ת: איך קוראים לשכונה הזאת?

ש: קטמון?

ת: לא בקטמון, לא.

ש: בשכונת אליהו הנביא יש הרבה קמישלים?

ת: ... לא יודע. איפה שמחנה יהודה שם.

ש: ליד שוק מחנה יהודה?

ת: אמת. בדיוק. יש שם אתה יודע בתים כאלה בודדים, נמוכים כאלה. שם גרו כל העדה הזאת.

ש: כל הקמישלים?

ת: כן. אחר כך התחילו לבוא מקמישלי, בשנות השישים. '62, '63, '64, '65. כולם גרים היום בקטמונים ובגילה.

ש: בקטמונים ובגילה.

ת: יש ... בגילה ובקטמונים.

ש: אני מבין שבגילה גרים אלה שהגיעו בעליה האחרונה, נכון? בשנות התשעים?
ת: אמת.

ש: ולפני זה אתה אומר?

ת: ... גם גרים בגילה. שנות השמונים.

ש: גם בשנות השמונים הגיעו לגילה?

ת: בטח.

ש: ולפני זה אתה אומר גרו בקטמונים יותר.

ת: אמת. ועדיין מלא. קטמון מלא סורים קמישלים.

ש: ולפני זה אתה אומר שהם גרו באיזו שכונה ליד שוק מחנה יהודה.

ת: כן. אלה הותיקים שבאו בשנות הארבעים, '42.

ש: אתה היית שם? ביקרת שם?

ת: כן.

ש: היה שם לקמישלים בירושלים בית כנסת משלהם?

ת: יש להם.

ש: עד היום?

ת: עד היום יש להם.

ש: איפה?

ת: בכל מקום, בשכונה הזאת. איך קוראים למקום הזה ...

ש: טוב, אחר כך בטח יש לך קצת כתובות וזה, אחר כך נראה. בסדר. אז אתה אומר שאחייך, שהשם שלו?
ת: פרץ.

ש: פרץ לוי?

ת: כן.

ש: הוא הגיע בשנות הארבעים, לפני קום המדינה, ונסע לדודה בירושלים שגרה ליד מחנה יהודה. מה הוא עשה?

ת: ... בשנות הארבעים, המצב היה קשה, הוא עשה כל מיני עבודות. ... הוא עבד כנהג אני חושב. אח שלי היה עובד בכל מיני מקומות. עבד על מונית, נהג מונית. עבד ... אבל ביפו עבד כנהג בעיריה.
ש: למה הוא עבר ליפו?

ת: הוא התחתן עם אישה מיפו.

ש: והיא רצתה לגור ביפו?

ת: ליד ההורים שלה.

ש: היא היתה קמישליית?

ת: לא. כורדית.

ש: ביפו היו קמישלים?

ת: לא. אולי מקסימום שלוש משפחות, משהו כזה.

ש: שלוש, ארבע משפחות?

ת: לא יותר.

ש: מה שאתה מדבר איתי זה שנות הארבעים או סוף שנות הארבעים?
ת: אמת.

ש: עוד לפני קום המדינה.

ת: לפני קום המדינה.

ש: אתה אומר לי שהיית בירושלים בשנות הששים.

ת: ... '64 ...

ש: באיזה בית כנסת, איפה התרכזו הקמישלים בשנות הששים?

ת: באותו מקום שדודה שלי, ... ליד הבית שלה, קרוב.

ש: כמה משפחות של קמישלים היו שם בערך?

ת: אולי איזה 20, 25.

ש: היה להם בית כנסת משלהם? של הקמישלים?

ת: הכורדים. הם היו יחד עם הכורדים.

ש: הבנתי. אבל לא היה להם בית כנסת משלהם?

ת: בית כנסת משלהם לא.

ש: חוץ מליד מחנה יהודה בשכונה הזאת, איפה עוד היו אז בשנות הששים קמישלים בירושלים?

ת: בשנות הששים ... כשאני הגעתי?

ש: לא, איפה היו בשנות הששים שכונות? אתה הגעת ארצה, נכון, וביקרת בירושלים. אתה אומר לי שהיו קמישלים ליד שוק מחנה יהודה. איפה עוד בירושלים?

ת: זהו. אז התחילו להגיע. '62, '63, '64. התחילו להתרכז בקטמונים ואחר כך בגילה. זה מה שהיה.

ש: כמה היו בקטמונים לדעתך?

ת: 200.

ש: 200 משפחות?

ת: במכה באו איזה 100 משפחות.

ש: 100 משפחות בבת אחת?

ת: בבת אחת באו מכפר ליד קמישלי. יהודים מהכפר שהם באו במכה. כל הכפר. הביאו אותם ... והעבירו אותם מקמישלי לנציבין בתורכיה, ומשם הביאו אותם לאיסטנבול.

ש: מי הביא אותם?

ת: בן דוד שלי. הוא גר עכשיו בירושלים.

ש: בן דוד שלך הביא אותם?

ת: כן?

ש: מה שמו?

ת: גורג'י אליהו.

ש: הוא היה ראש המבצע של הענין הזה?

ת: הוא זה שהעביר את כל היהודים מקמישלי לתורכיה ולישראל. הוא היה איש הקשר עם הסוכנות שלנו באיסטנבול.

ש: הוא היה איש הסוכנות?

ת: לא. אחר כך.

ש: הוא הפך להיות איש מוסד?

ת: הפך להיות איש מוסד ולעבוד איתם.

ש: בהעברות של יהודים?

ת: אמת. לבוא לקמישלי. הוא עבד ואחר כך ירו בו, הש"ב.

ש: התורכי או הסורי?

ת: הסורי. באו וירו בו 14 כדורים. כולו חורים.

ש: מה עשו לו? באיזו שנה זה היה?

ת: '65.

ש: איפה הוא גר?

ת: בירושלים.

ש: לא. באותה תקופה.

ת: בנציבין.

ש: הוא גר בנציבין?

ת: כן, בנציבין, לא בקמישלי. אמרתי לך, זה שלושה קילומטר [ביניהם].

ש: אבל זה עדיין בגבול סוריה.

ת: בגבול סוריה-תורכיה.

ש: אבל זה בתחום סוריה.

ת: בתחום תורכיה. נציבין בתורכיה. קמישלי זה בסוריה. אני באתי מקמישלי והוא היה מתורכיה.

ש: הוא היה תושב תורכיה? אזרח תורכי?

ת: אמת. הוא המשיך להיות בתורכיה. אנחנו כולנו עברנו. אבא שלו המשיך להישאר שם ולא ... שנעבור את הגבול.

ש: הוא עבד עם הסוכנות? הוא היה בעצם גם איש מוסד לפי מה שאני שומע ממך.

ת: כן.

ש: הוא עבד גם עם [אמנון] שמוש?

ת: הוא עבד עם שמוש, נכון. גם.

ש: כל הקבוצה הגדולה הזאת של המאה איש.

ת: מאה משפחות.

ש: כל המאה משפחות, באיזו שנה הם עלו?

ת: ב-65' אני חושב. '64, '65, משהו כזה.

ש: ואת כולם העבירו דרך נציבין? ולאחר מכן?

ת: ישר לאיסטנבול.

ש: דרך שמוש באסכנדרון?

ת: אני לא יודע ...

ש: בכל אופן זה היה באמצעות הסוכנות. הם קיבלו כרטיסים?

ת: בטח.

ש: לאן הם הגיעו? ישר לירושלים?

ת: ישר לקטמונים.

ש: שם הם מיד קיבלו דירות?

ת: על המקום, כולם. זה היה כפר שלם, אתה יודע. הם היו חיים ... פרות היו להם ...

ש: הם היו חקלאים?

ת: חקלאים. עזבו את הכל ובאו לכאן.

ש: מעניין.

ת: בטח.

ש: כשאתה אומר לי חקלאים אתה מתכוון שהם עבדו בשדה?

ת: אמת.

ש: ופרות ועזים?

ת: פרות ועזים וכבשים וחלב, היו עושים גבינות. ואללה, כמו ערבים.

ש: חקלאים.

ת: חקלאים. אז הם היו חקלאים.

ש: זה מעניין.

ת: בטח.

ש: בסדר. אז אותו גורג'י נורה על ידי המודיעין הסורי בנציבין שם.

ת: קראו להם מבאָת', לש"ב שלהם. הם יצאו לנציבין בתורכיה ובאו אליו, הייתה לו חנות.

ש: חנות למה?

ת: חנות לאביזרי רכב. באו אליו כאילו הם קונים ממנו. אחד הוציא אקדח וירה בו 14 כדורים.

ש: 14 כדורים?

ת: 14 כדורים. ומזל, הוא לא מת.

ש: אה, הוא לא מת?

ת: אני אומר לך, הוא חי.

ש: אה, אני הבנתי ממך שהוא [מת]. סליחה.

ת: הוא חי.

ש: נפצע קשה אני מבין.

ת: נפצע קשה מאד. העבירו אותו לאנקרה בתורכיה. שם טיפלו בו הרופאים. הם היו ... בסדר גמור.

ש: ומיד לאחר מכן הוא הגיע ארצה?

ת: העבירו אותו ישר ... [אמר] – בוא אדוני לישראל, אין לך מקום יותר פה, יהרגו אותך.

ש: לאן העבירו אותו בישראל?

ת: לירושלים. בקטמונים הוא גר.

ש: עד היום הוא גר בקטמונים?

ת: כן.

ש: הוא מבוגר ממך או צעיר?

ת: הוא ...

ש: אה, הוא בן 70? אבל הוא מתפקד? הוא מדבר והכל? חזק?

ת: כן. עכשיו היה לנו אירוע, כל שנה אנחנו עושים הילולה של רבי יהודה בן-בתירא. הרב שלנו.

ש: מקמישלי?

ת: מקמישלי. הוא בא מירושלים ללמד ונפטר שם.

ש: בירושלים?

ת: בתורכיה. הוא בא מירושלים ללמד את היהודים בקמישלי ונפטר שם. קברו אותו בקמישלי. כל שנה

ב-א' בסיוון, ביום הזה הוא נפטר, אנחנו עושים אירוע גדול.

ש: באיזו שנה הוא נפטר?

ת: לפני מאתיים שנה בערך.

ש: אה, לפני מאתיים שנה?

ת: הנה ... אתה רואה אותו?

ש: כן, הקבר שלו בקמישלי.

ת: בקמישלי. גבול סוריה תורכיה. אם אתה נוסע לתורכיה, לנציבין, אתה יכול בגבול לראות את הקבר שלו, מקרוב ממש.

ש: באיזה תאריך עברי אתם עושים לו? א' בסיוון?

ת: כן. עכשיו עשינו לו.

ת-שבע לוי [אשתו של משה]: הנה התמונה. זה כמו הבבא סאלי שלהם, אתה מבין?

ש: כן, כן. "רבי יהודה בן בתירא, זכרו יאיר עלינו אמן". כן, אני רואה באמת את מבנה הקבר שלו, מכובד מאוד, יפה. אז אתה אומר א' בסיוון?

ת: כל א' בסיוון אנחנו עושים לו את ההילולה, [ככה] קוראים לזה.

ש: איפה אתם עושים את ההילולה?

ת: ליד בית הכנסת. יש לנו כאן בית כנסת יחיד בקרית אתא. אני אחראי על ...

ש: אתה אחראי על בית הכנסת? אתה הגבאי שלו?

ת: ואני גם ראש העדה בקרית אתא, של העדה הקמישלית.

ש: איך קוראים לבית הכנסת?

ת: רבי יהודה בן בתירא.

ש: אה, זה גם שם בית הכנסת? הבנתי. למה קבעתם א' בסיוון?

ת: באותו יום הוא נפטר ונקבר, באותו א' בסיוון ...

ש: וזו מסורת של מאתיים שנה כבר?

ת: ודאי.

ש: הבנתי. אוקיי. אז נחזור לאותו אדם שגר בירושלים, בקטמונים. זה שנפצע, שירו בו.

ת: הוא גר בגילה.

ש: אה, מהקטמונים הוא עבר לגילה?

ת: הוא ישר בא לגילה.

ש: קודם אמרת לי קטמונים.

ת: קטמונים זה אלה שבאו, המשפחות הגדולות. הוא בא אחרי שכבר הביא כמעט את כל היהודים. נשאר בקמישלי רק שתי משפחות.

ש: באיזו שנה? אה, אתה מדבר על היום?

ת: היום אני אומר

ש: לא, אז. מתי ירו בו? באיזו שנה?

ת: 65'.

ש: 65'. אשתך בת-שבע מספרת לי שכדי שהתחזות שלו תהיה מושלמת הוא התחתן עם אשה ערביה ונולדו לו ילדים והוא בעצם היה איש מוסד לצורך ההברחה של היהודים מקמישלי.

ת: נכון.

ש: אמרת לי שכשהוא הגיע הוא התיישב בגילה.

ת: ישר בגילה.

ש: ישר בגילה. הוא קיבל שם דירה?

ת: כן.

ש: הוא המשיך לעבוד בסוכנות?

ת: לא.

ש: גמר לעבוד?

ת: חופש. מקבל משכורת והוא חי. איש ציוני.

ש: בסדר. יש לך את הכתובת שלו בטח.

ת: יש לי את הטלפון. כתובת אין לי.

ש: בסדר, טלפון זה מספיק. אוקיי. עכשיו בוא נחזור אליך. אנחנו עדיין בשנה שאתם עוברים ומגיעים

לתורכיה. מי מוביל אתכם, מי מעביר אתכם, מי מטפל בכם?

ת: מעבירים אותנו, היתה שם קבוצה של מעבירי סחורות. ... בן הדוד שלי. היה לי קשר. אני הייתי מוכר

באדנה סבון של כביסה. היו באים אלי ... איתם בקשר. אחד היה בא, אומר לי – נו, מה עם ... ? הגיע

היום. אמר לי ... אתה בא? ...

ש: אתה לבד?

ת: אני התפללתי, יצאתי מבית הכנסת שלנו בקמישלי

ש: באיזה תאריך זה היה, אתה זוכר?

ת: תאריך מדויק?

ש: ככה חודש, שנה, פחות או יותר?

ת: ככה בשנת '60. איזה חודש?

ש: בקיץ? בחורף?

ת: בקיץ. בדיוק זה היה פורים.

ש: פורים?

ת: בדיוק.

ש: אז אחרי החורף.

ת: כן. בפורים בדיוק.

ש: פורים של 1960?

ת: כן. באתי מבית הכנסת ... חבר שלי שאנחנו ... ביחד, כמו אחים. גדלנו ביחד. ... בית הכנסת, קראו לו

יוסף חודידה. ... ולי קראו שם מוסא. ... הולך לטייל ... קבעתי פגישה עם המבריחים.

ש: אלה היו מבריחים מוסלמים?

ת: ערבים מתורכיה וגם מקמישלי. אמר לי – טוב, אני בא איתך. ... אמרתי לו – עזוב. אמר לי – לא, אני

בא איתך.

ש: הוא ידע?

ת: לא ידע. התקדמתי, הוא התקדם. ... עם הבן-אדם באיזה מקום, באיזו דירה.

ש: בקמישלי?

ת: כן. הוא אומר לי – לאן זה? אמרתי לו – תשמע, ... עם המבריחים בקשר עם הצבא.

ש: בנציבין?

ת: בגבול.

ש: אבל בצד התורכי?

ת: בטח. אמר לי – טוב, אני בא איתך. והיה הסכם שאני אתן למבריחים האלה 50 לירות והם יעבירו אותי. אני נתתי מראש ...

ש: קבוצה של אנשים יהודים?

ת: לא, גויים. מבריחים. מלא. אולי ...

ש: מי היה המארגן שלהם? מי היה הראש?

ת: לא זוכר את השם. ...

ש: זה אותו גורג'י שגר

ת: ... בטח. גורג'י? אמרתי לו שאני האיש של גורג'י.

ש: אתה מתכוון לאותו גורג'י שגר היום

ת: בן דוד שלי, בטח.

ש: תזכיר את השם?

ת: גורג'י. הוא גר בגילה.

ש: כן, אבל מה השם הפרטי שלו?

ת: גורג'י.

ש: אה, ושם המשפחה?

ת: אליהו.

ש: אליהו זה שם המשפחה?

ת: כן. זה על שם אבא שלו ... אליהו לוי, כמוני, בן דוד שלי.

ש: אה, גם משפחת לוי?

ת: כן. אמר לי – טוב, שב. מי זה השני? אמרתי לו – חבר שלי. אמר לי – כן, אבל הוא לא שילם בשביל

שאני אעביר אותו ... אמרתי – מאיפה אני הבוס שלהם אמר – טוב, אין לו? שיחזור הביתה ...

ש: לא הבנתי.

ת: כולם יושבים והבוס מדבר. אמרתי לו – אין לו כסף. אמר – טוב, שיחזור הביתה, אם אין לו כסף אני

לא מעביר אותו, אין. היתה לי טבעת זהב אמרתי לו – אין לי ... טבעת מכרתי לו את הטבעת

הגיע ... עם החילים ועם ...

ש: התורכים?

ת: בטח.

ש: גם עם החילים הסורים וגם עם התורכים?

ת: לא הסורים.

ש: רק עם התורכים?

ת: עם הסורים אין. יתפסו אותך, גמרת. בקיצור, בשעה עשר בלילה ...

ש: צריכים ללכת.

ת: ברגל. ... אבל בגבול הגענו לחילים התורכים.

ש: איך בלילה הם זיהו אתכם, החילים התורכים? עשיתם עם פנס?

ת: אין, ... אין פנס. גורג'י עמד שם ניצב עם החילים. ... לקחו אותנו ל... . נשארנו שלוש ארבע שעות.

הורדנו את הבגדים. נתנו לנו בגדים, נתנו לנו מים ...

ש: בתוך בית?

ת: בתוך הבית של המוכתאר של הכפר.

ש: איזה כפר זה היה?

ת: לא יודע. אבל בתורכיה. בשעה שלוש וחצי בלילה בא רכב, ... עלינו לרכב, לקח אותנו לבית של גורג'י.

ש: עלינו זה אתה והחבר שלך?

ת: חבר שלי וגורג'י. ... מי יכול לשאול? ... בשעה שמונה, שמונה וחצי, אני רואה שבא אחד. אמר לי גורג'י – הנה הוא יקח אתכם.

ש: מי זה היה?

ת: ערבי ...

ש: תורכי?

ת: תורכי ...

ש: אתה אומר שהוא ערבי.

ת: ערבי, אבל עבד איתנו. אמר לי – ... הוא יקח אתכם ... שלנו.

ש: אתה בטוח שהוא לא היה יהודי?

ת: בטוח.

ש: גוי?

ת: גוי. מנציבין. הוא גר בנציבין, אבל היו לו קשרים עם

ש: הסוכנות והמוסד.

ת: כן. טוב. [אמר] – בואו נעלה. עלינו לאוטו. הגענו לנרדין, ככה קוראים למקום הזה.

ש: זו עיר גדולה?

ת: לא גדולה. 40, 50 אלף נפש.

ש: ליד איזו עיר גדולה בתורכיה?

ת: ליד אנקרה. נשארנו שם, אכלנו צהרים, ומשם עברנו לאנקרה.

ש: כל הזמן עם אותו מלווה?

ת: אותו איש. אמר לנו – טוב, בואו שלא ... עם השלטונות, ישאלו הרבה. בואו, נלך ...

ש: כן.

ת: הלכנו ... – תלכו לישון. הלכנו לישון. בבוקר ירדנו לדואר ... ראש הסוכנות, קראו לו שדמי.

ש: ראש הסוכנות באנקרה?

ת: באיסטנבול. אמר לו לא להעביר אותנו עם מטוס, כי אם נטוס במטוס ... יהיה חשד מאיפה הדרכון הזה,

יתפסו אותנו. שיקח אותנו ברכבת.

ש: מאנקרה לאיסטנבול ברכבת.

ת: זה לקח לנו איזה ארבעה, חמישה ימים להגיע ...

ש: מה אתה אומר?

ת: בטח. בדיוק כשהגענו, ירדנו מהרכבת, אני רואה בחורה עם שני גברים ושדמי ...

ש: מה היה התפקיד שלו בדיוק?

ת: הוא היה, איך אגיד את זה?

ש: ראש הנציגות הדיפלומטית? הוא היה דיפלומט, איש משרד החוץ באיסטנבול.

ת: הוא יושב הראש של ...

ש: השגריר?

ת: השגריר שלנו הוא היה. השגריר באיסטנבול. הוא דיבר עברית – אני ... קוראים לי שדמי. אמרתי לו –

אני קוראים לו מוסא, נעים מאוד. הבחורה דיברה בערבית.

ש: מי זו היתה?

ת: לא יודע.

ש: גם כן יהודיה אבל?

ת: כן. עובדת איתם. טוב, לקחו אותנו באניה, הביאו אותנו לצד השני של איסטנבול. הבחורה הביאה

אותנו ...

ש: היא עכשיו ליוותה אתכם?

ת: היא. היא הלך למשרד שלו. היא כל יום היתה באה בבוקר נותנת לנו 50, 100 לירות – לכו תטיילו,

תבזבזו ... עד שאנחנו נסדר לכם את הדרכונים וניקח אתכם לישראל.

ש: מה שאני מבין זה שהמלווה, גורג'י, נתן לכם, ליווה אתכם עד לאיסטנבול. שדמי והגברת הזאת קיבלו

אתכם והוא נסע בחזרה.

ת: הוא חזר בחזרה.

ש: אנשי השגרירות, שדמי והגברת הזאת, נתנו לכם על חשבונם את המלון וכסף כל יום לבזבז ולאוכל

ולקנות בגדים בטח.

ת: קנינו בגדים, בטח.

ש: ביליתם קצת.

ת: בילינו, בילינו. כן. על חשבון הסוכנות.

ש: על חשבון הסוכנות ארבעה ימים בערך? כמה זמן חיכתם בערך?

ת: עשרה ימים.

ש: כמעט עשרה ימים אתה אומר?

ת: כן.

ש: וכל הזמן הזה על חשבון הסוכנות?

ת: כן ...

ש: ומישהו ביקר אתכם במלון, שאל אתכם? היא היתה באה כל יום?

ת: רק הבחורה. ... היא לקחה אותנו לשגרירות ישראל

ש: באיסטנבול.

ת: דיברו איתנו, שאלו אותנו כל מיני שאלות. איך באנו, מה עשו לנו שם. נתנו להם את כל האינפורמציה.

ש: מה שנקרא תחקיר בטחוני כזה?

ת: אמת. וזהו.

ש: מי תיחקר אתכם שם?

ת: לא יודע שמות.

ש: מישהו מהשגרירות, בסדר.

ת: משם, אחרי איזה עשרה ימים, העבירו אותנו לפה כמו שאמרתי לך. באתי ליפו לכמה ימים, שבוע.

ש: איך הגעתם? מטוס של אל-על?

ת: כן.

ש: והסוכנות שילמה לכם את הכרטיסים והכל?

ת: הכל.

ש: בשלב הזה כבר היו לכם דרכונים?

ת: הגיעה הבחורה למלון והביאה לנו דרכונים.

ש: דרכונים מזוייפים כמובן. ברור. חוץ מזה כבר קיבלתם שם תעודת עולה או משהו?

ת: בטח.

ש: קיבלתם תעודות עולה בתורכיה, באיסטנבול?

ת: ... קיבלנו בלוד.

ש: אה, בסדר, חשבתי שכבר קודם אירגנו לכם. רק דרכונים ..., זה הכל.

ת: דרכונים. ובאנו ארצה. עלינו למטוס

ש: אל על.

ת: אנחנו בכלל, אף אחד לא דיבר איתנו, הבחורה.

ש: היא ליוותה אתכם? נסעה איתכם?

ת: היא ועוד אחד. בא איתה עוד בחור אחד, גבר שני. דיברו ...

ש: אתה אולי זוכר את הגבר הזה?

ת: לא יודע ...

ש: הוא נראה חלבי ככה? עם משקפיים?

ת: ...

ש: אבל הוא לא דיבר איתכם. דיבר איתכם עברית?

ת: שום מילה. לא עברית ולא ערבית ולא כלום. רק הבחורה. הוא בא ודיבר עם אלה ש... דרכונים, הכניס להם משהו בתוך הדרכון ... עלינו למטוס ובאנו ארצה. הבחור ישב עם החבר שלי. מה הוא אמר לו? ...

אמרתי לך

ש: רגע. הגעתם ללוד. מה עשו לכם בלוד? קודם כל, זה היה בלילה, ביום?

ת: ביום הגענו. זה היה בשעה 10 או 11.

ש: מה עשו איתכם? הגעתם כעולים חדשים?

ת: עולים חדשים. שם נתנו לנו תעודת עולה. [שאלו] איך השם, רשמו אותנו, בסדר גמור.

ש: מה עוד נתנו לך שם? כסף לחיות בינתיים?

ת: לא, שום דבר כזה.

ש: דמי קיום לא נתנו לך?

ת: לא. אחר כך נתנו לי, פה. הלכנו לסוכנות ביפו, אח שלי ... נתנו לנו כמה גרושים. לא רציתי. אמרתי – אתה יודע מה, אני הולך לעבוד.

ש: כן, אבל אני רוצה להבין. אתה מגיע כעולה חדש, לא אומרים לך שיש לך כתובת, שיש לך לאן ללכת?

ת: יש כתובת, אבל היה

ש: איך ידעת לאן להגיע?

ת: אח שלי היה ביפו, הוא לקח אותי.

ש: אז הודיעו לאחריך?

ת: הודיעו לו ... הרי הוא כתב להם כמה פעמים לסוכנות שיביאו את אח שלו מקמישלי, והם טיפלו בענין הזה.

ש: אז אחריך ידע שאתה מגיע. הודיעו לו.

ת: הודיעו לו. הוא כבר היה בלוד. כשהמטוס הגיע הוא קיבל אותי, ישר.

ש: יפה מאוד. כמובן שהתרגשתם מאוד. הוא סידר איתך את כל הסידורים? הוא בא איתך למשרדי הסוכנות?

ת: לקח אותי למשרד הסוכנות, לקח אותי לש"ב שלנו, הזמינו אותי ושאלו אותי מי מו איך, מה עושים שם. אתה יודע, כל

ש: אותו תחקיר כפי שעברתם באיסטנבול?

ת: יותר.

ש: אפילו יותר. זאת אומרת שעתיים שלוש.

ת: כן, אפילו יותר.

ש: יותר?

ת: בטח. איזה שניים שלושה באו ודיברו איתי. שאלו אותי בדיוק ... שם עובד בש"ב של הסורים ... בקמישלי. אמרתי להם שאני יודע, אני יודע הכל. כי אני ברחתי לפני זה ותפסו אותי.

ש: אה, היה לך נסיון בריחה קודם? לא סיפרת לי על זה.

ת: שכחתי. בשנת 59', בהתחלה, אני ברחתי

ש: לבד?

ת: אני ועוד אחד. באנו לחלב ומחלב רצינו, היה לנו קשר עם אחד שמכריח בלבנון. בלילה, קבענו איתו לאחת בלילה שישים אותנו ... בארגזים. הוא היה מעביר סחורה מחלב ללבנון. הוא ישים אותנו בארגז ויעביר אותנו ללבנון. מלבנון כבר הסוכנות שלנו, הש"ב שלנו שעבדו שם בלבנון, יביאו אותנו [לארץ]. אני אחרתי לפגישה בחלב. החבר שלי כבר עבר. למחרת בבוקר אני באתי ... באתי באחת בלילה, והם קבעו ב-12 ויצאו כבר. בינתיים אני חזרתי מחלב לקמישלי, אמא שלי היתה בחלב עם האחים שלי עוד. שלושה אחים חורגים.

ש: מהבעל החדש.

ת: אז חזרתי לשם, לקמישלי. אחרי איזה שבוע חיפשו אותו. קראו לו ... איפה הוא? אמרו בינתיים שהוא, יוסף, ואני, מוסא, נסענו לחלב. ... הש"ב שלהם לקחו אותי.

ש: רצו לחקור אותך.

ת: לחקור אותי ... לא יודע. ... [שאלו] – אתה היית איתו, לא? ... חודש ימים ...

ש: חודש ימים החזיקו אותך בבית הסהר בקמישלי?

ת: ...

ש: מכות.

ת: פלאקה. אתה יודע מה זה פלאקה?

ש: על הרגליים, ככה עם שוט עם הרגליים.

ת: קושרים את הרגליים ועם שוט ... מה הם רצו [לדעת]? מי הבריח אותי. [אמרתי] שאני לא יודע.

ש: אבל אתה יודע מי.

ת: בטח. פואד מסכינה קראו לו.

ש: הוא היה סוחר? זה שמעביר את

ת: סוחר. היתה לו חנות של פנצ'רים בחלב. אז שילמנו לו כל אחד 500 לירות סוריות שיעביר אותנו.

ש: גם אתה שילמת לו כבר?

ת: שילמתי אבל הוא החזיר לי ...

ש: כן.

ת: [אמרתי לחוקרים] – אני לא עברתי. [אמרו] – רק תגיד לנו [מי המבריח]. הראיק שלהם אמר –

תביאו לי את מוסא.

ש: ראיק זה דרגה?

ת: סרן. באתי, אמר לי – תשמע ...

ש: ואתה משוחרר מיד הביתה.

ת: כן, הרגע. – חבל לקבל מכות, לסבול. תגיד לנו רק מי [המבריח]. – אני לא יודע. אם הייתי יודע

הייתי אומר לך. בשביל מה שאני אקבל מכות בכלל על אחד שאני לא מכיר אותו. מה אכפת לי אני.

ש: כן.

ת: אבל אני ידעתי. אמרתי חראם, מסכן אם אני אגיד ... יתלו אותי. ישר, אין אצלם חוכמות. יתלו אותי.

ש: כמה זמן היית בכלא?

ת: חודש ימים.

ש: וכל החודש הזה

ת: מכות ...

ש: עד שבסוף הוציאו אותך?

ת: הוציאו אותי. אני לא אמרתי.

ש: אתה תבעת, מה שנקרא, אסיר ציון?

ת: לא. באתי לפה בחור צעיר ...

ש: הבנתי. בסדר. אז אתה אומר שהודיעו לאחיך מיפו והוא בא ולקח אותך.

ת: לקח אותי אליו וישבתי אצלו שבוע ימים, עשרה ימים. אמרתי לו – תשמע, זה לא זה, אני צריך לעבוד. אתה הולך לעבודה, אשתך עובדת. אי אפשר שאני אשב בבית לבד כל היום.

ש: אני מבין שהוא גם דאג לך שתקבל מהסוכנות את כל מה שמגיע לך, נכון?

ת: בוא אני אגיד לך מה קיבלתי. אני חושב, אם אני לא טועה, בלוד נתנו לנו איזה 90, 100 לירות. ונתנו לי מיטה מברזל של אז, ושתי שמיכות.

ש: ומזרן?

ת: ומזרן, לישון עליו.

ש: כלים לא נתנו לך? כלי בית או משהו?

ת: ... נתנו לי משהו, איזה שולחן קטן מעץ. אבל ... לא לקח את זה ...

ש: זה מה שנתנו. לא הציעו לך מקום עבודה או משהו?

ת: לא.

ש: לא הציעו לך מקום לגור בו?

ת: לא.

ש: בן כמה היית כשעלית?

ת: 17.

ש: אבל לא הציעו לך למשל לבוא אולי להתחנך באיזה קיבוץ?

ת: הנה אני אומר לך. הם לא הציעו. אמרו לי – אתה אצל אח שלך, תמשיך להיות אצלו. ואני המשכתי. לאף אחד לא היה איתי קשר אחר כך. אז אמרתי לך, פעם אחת קראו לי לבילוש שלנו בתל-אביב. היה אחד עם יד אחת שדיבר איתי בתל-אביב.

ש: בילוש של המשטרה?

ת: לא, הש"ב שלנו.

ש: המוסד?

ת: זה לא המוסד. ... בילוש.

ש: איך ידעת שהם ...?

ת: אח שלי ידע ... הש"ב.

ש: אז נסעתם אליהם.

ת: נסענו אליהם לתל-אביב. ... אמרתי לך ...

ש: אה, זה לא מה שבלוד. זה אחר כך.

ת: לא. עזוב לוד. אחר כך.

ש: בלוד לא שאלו אתכם?

ת: בלוד אף אחד לא שאל.

ש: כי מה שאמרת לי קודם שבלוד עשו לך את התחקיר הבטחוני. זה היה רק לאחר מכן, כשהיית כבר אצל אח שלך.

ת: בלוד לא עשו לי תחקיר. בלוד שאלו אותי מי אני, איך באתי ומאיפה. אמרתי להם שבאתי מקמישלי, זה הכל, ושלום.

ש: רק לאחר מכן עשו לך ...

ת: ... זה היה, הפגישה ישבתי אצל אח שלי ששה חודשים.

ש: מה עשית בינתיים?

ת: אני עבדתי ... אח שלי, אשתו של אחי עבדתי והסתדרתי, היה לי כסף. אדם עובד היה איזה סכסוך בינו ובין אשתו, ויכוח אני באתי מהים
ש: נרגעת.

ת: נרגעתי. גם הייתי עייף מהים ... יצאתי החוצה. אח שלי נכנס. נפגשנו. אני לא אמרתי – אני כלום, אין לי כלום. נכנסתי, אמרה לו – מה, הוא [משה] בא מהים, המיטה היתה מסודרת, בא וקלקל אותה. בא אח שלי, התעצבן, הרים יד עליה, נתן לה סטירה. תפס את כל המיטה, יחד עם המזרון, זרק אותה. לא יודע, זה היה בית

ש: חד קומתי.

ת: חד קומתי. תפס אותה וזרק הכל.

ש: לא היה לך נעים.

ת: ... אני לא יכול באה, העירה אותי כשהוא יצא ... לעבודה. העירה אותי ואמרה לי – הוא הלך לעבודה משה אמרתי לה – היום אני – למה? אמרתי טוב. ישנתי יותר מאוחר, עד איזה שש לקחתי הרגליים, באתי לסוכנות לתל-אביב.

ש: איפה זה היה? ברחוב קפלן?

ת: כן. באתי, אחד חלבי ששכחתי את שמו

ש: ממרוד משה.

ת: ממרוד? יכול להיות. – שלום שלום. – כן, מי אתה? אמרתי לו. שאל – מה הבעיה? – אני רוצה פתרון.

ש: מי כיוון אותך אליו?

ת: חבר של אחי. קראו לו משה כהן. עבד בתעשייה הצבאית, איפה שעושים טנקים ... הכיר אותו. הוא כיוון אותי. הלכתי אליו. אמר לי – מה הבעיה? אמרתי לו – תשמע, אני ... שאל אותי – מה אתה עושה? אמרתי לו – שני דברים. או שאתה ... אותי בחזרה ... או ... אני לא יכול, שאח שלי ואשתו יריבו ... אמר לי – טוב, אתה יודע מה? אתה מוכן ללכת לקיבוץ? אמרתי לו – למה לא. ... מה זה קיבוץ? אמר לי – אתה הולך ללמוד 4 שעות ולעבוד 4 שעות. אמרתי לו – בשבילי ... עכשיו, הרגע הזה, ... ש: כן.

ת: מה היה לי? מכנסיים?

ש: כמה בגדים.

ת: מה שאני באתי [איתו]. אמר לי – טוב, תחכה. אני יושב, מתקשרים אליו, לא יודע, משה כהן מכפר סבא, אם שמעת עליו.

ש: לא. מה התפקיד שלו היה?

ת: הוא גם עבד בתעשייה הצבאית אבל הוא היה גם ...

ש: מה היה המוצא שלו?

ת: קמישלי.

ש: אה, גם הוא קמישלי?

ת: בטח. הוא גר בכפר סבא, עד היום. התקשר ל, איך קראת לו? שכחתי.

ש: משה ממרוד.

ת: למשה ממרוד. אמר לו – תשמע, הגיעו 4 חבר'ה מקמישלי.

ש: באותו יום?

ת: אני יושב. אמר לו – ... רוצים, מוכנים ללכת לקיבוץ. אתה ... תעביר אותם לקיבוץ. אין להם אף אחד פה. אמר לי – טוב, תחכה. הגיעו ציון, פרג', עזרא והיה עוד אחד. דוד.

ש: מה שמות המשפחה שלהם? זוכר?

ת: חודדה עזרא, גר בקרית אתא. עקיבא פרג', המשפחה שלו גרה באלרואי. ציון לוי, גר בירושלים. ועוד אחד, דוד לוי, גם כן מירושלים. אלה חברים שלי. גדלנו יחד בקמישלי. אמר לי – הגיעו 4 חבר'ה. אמרתי לו – יותר טוב. – אתה מכיר אותם? – כן, מכיר, גדלנו יחד. – אתה מוכן לעלות איתם לקיבוץ גניגר? – אני ... הולך מפה. מפה לחזור לאח שלי ... אמר – בסדר, הם יגיעו עכשיו, תלכו לבית מלון הלילה, המשפחה בבוקר תעשה לכם את כל הסידורים, ותלכו לקיבוץ. ... הגיעו, ישבנו, חגגנו. החבר'ה

ש: זאת אומרת הם הגיעו כבר לקראת 1961.

ת: כן. הלכתי לקיבוץ, נשארתי בקיבוץ שנה.

ש: הגעתם לקיבוץ בתור מה?

ת: בתור עולים חדשים.

ש: למה?

ת: לאולפן לעברית.

ש: היו שם עוד עולים חדשים, מכל מיני ארצות?

ת: היו מהודו, מתימן, ממרוקו הרבה, מרומניה הרבה. עדיין יש פה אנשים מרומניה, אני מכיר אותם.

ש: משם?

ת: כן, מהקיבוץ.

ש: נחמד מאוד. זאת אומרת היה אולפן וחייתם שם במקום.

ת: חיינו, עבדנו.

ש: תגיד לי, מה נתנו לכם שם? איפה חייתם שם?

ת: בדירה. כל שניים בדירה.

ש: דירה קטנה כזאת? חדר?

ת: דירה, חדר אחד. כל שניים. אין, אתה לא צריך כלום. רק לישון. והיתר, יש לך חדר אוכל. אתה יודע מה זה קיבוץ.

ש: למדתם שם ארבעה ימים ועבדתם?

ת: לא ארבעה ימים. ארבע שעות.

ש: סליחה. ארבע שעות עבדתם בקיבוץ

ת: וארבע שעות למדנו.

ש: מתי? בבוקר למדתם?

ת: בבוקר עבדנו.

ש: ואחר הצהריים?

ת: היינו באים אוכלים ב-1, וב-1 וחצי הולכים ישר לאולפן.

ש: ככה זה היה עם כולם?

ת: כן.

ש: מי דאג לכם לבגדים למשל?

ת: הקיבוץ.

ש: מי דאג לכם לכסף כיס?

ת: הקיבוץ.

ש: אבל הכל באמצעות הסוכנות? הסוכנות אירגנה את הכל?

ת: בטח.

ש: אתה בטח יודע שהסוכנות שילמה לקיבוץ, נכון?

ת: ברור. את זה אני לא יודע, אבל אני מתאר לעצמי. הם לא יעשו את זה בחינם.

ש: איפה עבדת בקיבוץ?

ת: במוסך.

ש: והחברים שלך?

ת: כל אחד, כל יום סידרו עבודה. היה סדרן, הלכו לחדר האוכל

ש: לפי סידור העבודה.

ת: לפי מה שהוא קבע, הלכו. במטעים [למשל]. אני עבדתי כמסגר

ש: כי לך היה רקע.

ת: נסיון. אז המשכתי. הייתי מרתך וכל מיני.

ש: אז אתה אומר שהחברים שלך היו שם רק חצי שנה.

ת: חצי שנה, לא יותר, והם הלכו.

ש: למה רק חצי שנה?

ת: ככה.

ש: מה זאת אומרת ככה?

ת: חצי שנה אולפן לעברית. לעולה מגיעה חצי שנה. מהסוכנות היו שולחים אותו לחצי שנה. אם הקיבוץ

והוא היו רוצים שימשיך להיות חבר קיבוץ, אז הוא היה מסתדר עם הקיבוץ. היו אומרים לו – אתה יודע

מה? בוא, תהיה חבר קיבוץ. אני, אחר כך, [נשארת] קבוע. אמרו לי – תמשיך להיות פה.

ש: ואותם?

ת: להם אמרו לא.

ש: לא רצו אותם.

ת: אין מה לעשות.

ש: אה, החברים שלך מקמישלי לא רצו?

ת: שלחו כל אחד ... באו המשפחות שלהם מסוריה.

ש: בינתיים הגיעו גם המשפחות מקמישלי?

ת: ההורים שלהם, כן, מקמישלי. כל אחד [הלך] בבית שלו. אבל לי לא היה אף אחד.

ש: איפה ההורים שלהם חיו? לאן הגיעו?

ת: חלק בכפר סבא.

ש: איפה? באיזו שכונה? אתה לא יודע איפה בכפר סבא?

ת: לא.

ש: כמה משפחות הגיעו לכפר סבא מקמישלי?

ת: שתיים, שלוש, לא יותר.

ש: זה הכל? שתיים שלוש? ביניהם משה כהן?

ת: משה כהן היה מהוותיקים.

ש: מתי הוא עלה?

ת: חבר של אח שלי. הגיע בשנות הארבעים.

ש: גם הוא פעיל במוסד והעביר אנשים?

ת: כן, עד היום הוא חי שם.

ש: עד היום הוא חי שם. יש לך את הטלפון שלו?

ת: לא.

ש: את הכתובת אולי?

ת: גם לא.

ש: בסדר, אוקיי. מה החברים האחרים עשו? אחד אמרת בכפר סבא, והאחרים?

ת: אחד גר בירושלים. היום הוא בקטמונים.

ש: איפה המשפחה שלו הייתה אז?

ת: לא היתה לו משפחה. הוא הלך לדודה שלו. אחר כך באו ההורים שלו.

ש: איפה הוא גר היום?

ת: בירושלים. בקטמונים.

ש: והחברים האחרים?

ת: אחד גר בקרית ים. אחד גר בקרית עמל אני חושב.

ש: ליד אלרואי.

ת: כן.

ש: למה זה מקרית ים עבר לשם? יש שם קמישלים?

ת: יש קמישלים. מעט. הוא התחתן והלך לגור שם.

ש: אשתו קמישלית?

ת: כן.

ש: יש להם שם בית כנסת לקמישלים, בקרית ים?

ת: לא. אין להם. יש איזה שלוש ארבע משפחות.

ש: זה לפני מה שהסוכנות נתנה להם [מבחינת] דירות, נכון?

ת: כן.

ש: ואותו דבר גם ההוא בקרית עמל אני מביין? נתנו לו שם ושם

ת: הוא שם נמצא.

ש: לבד? אין הרבה קמישלים?

ת: אין בקרית ...

ש: חוץ מאשר באלרואי.

ת: באלרואי יש הרבה.

ש: יש לי שאלה – למה אומרים שאלרואי זה כפר של כורדים?

ת: אנחנו אנשי קמישלי היינו הרוב. חלק בא מעיראק.

ש: מכורדיסטאן.

ת: מכורדיסטאן. חלק בא מכורדיסטאן, עבר דרך נציבין ומנציבין באו לקמישלי. ככה התערבבנו. אנחנו

כורדים. השרש שלנו, השרש שלי, אבא שלי הוא מעיראק.

ש: הוא גדל שם כשהיה ילד?

ת: הוא נולד בעיראק ועבר לנציבין בתורכיה ומתורכיה עברו לקמישלי.

ש: אבל אתה אומר שהרוב באלרואי אלה קמישלים?

ת: קמישלים כורדים.

ש: שבאו מקמישלי?

ת: באו מקמישלי. אבל אומרים שזה כפר כורדי, נכון, אתה צודק. אנחנו גם כן כורדים קמישלים מתורכיה, מעורבבים.

ש: אבל מה שהבנתי ממך קודם זה שהרוב שייסד את אלרואי אלה קמישלים שהגיעו מקמישלי. ת: אמת.

ש: מתי הם ייסדו את אלרואי?

ת: את זה אני לא יודע.

ש: היתה איזו עליה גדולה מקמישלי?

ת: גדולה ישר מאלרואי.

ש: והם הקימו את אלרואי?

ת: זה בשנות הארבעים אם אני לא טועה.

ש: זה מעניין מאד. עכשיו בוא נמשיך איתך. הקיבוץ רצה שתמשיך בגניגר. אז המשכת עוד חצי שנה. בתור מה? איזה מעמד היית עכשיו?

ת: הייתי במעמד חבר זמני. עבדתי שמונה שעות מלאות.

ש: קיבלת גם חדר?

ת: חדר לבד וכסף.

ש: כמו חבר קיבוץ.

ת: כמו, זמני. אחרי שנה הגיע חבר אחד מקמישלי שאנחנו היינו ביחד.

ש: לאן הגיע?

ת: לירושלים. אחרי שנה.

ש: כשהתחלת להיות בקיבוץ.

ת: כשהתחלתי בקיבוץ הוא הגיע.

ש: זאת אומרת 1961.

ת: כן. הגיע ב-61, בא אלי לקיבוץ, ביקר אותי.

ש: מי זה?

ת: שמואל משמוש. גר בירושלים.

ש: איפה בירושלים?

ת: במחנה יהודה.

ש: שם בשכונה הזאת של הקמישלים?

ת: כן. הוא בא אלי עוד פעם אחרי איזה חודש וחצי ... בית סהר ...

ש: כן.

ת: [אמר לי] - ... אנחנו נעשה. שאלתי אותו מה. הוא היה גר אצל דוד שלו. אמר לי - בוא נלך, נעזוב את

ירושלים, תעזוב את הקיבוץ, נעבור לחיפה, נשכיר דירה ו... נעבוד שנינו ונתקיים ואז אלוהים גדול,

נראה. נלך לצבא, לא נלך לצבא. בוא קודם כל תצא מהקיבוץ. אמרתי לו - אתה יודע מה? ... אל תלך ...

. תישאר איתי ... נראה את הדירה.

ש: כן.

ת: ... נסענו לחיפה ... חיפשנו ... עבד איתם זאת אומרת.

ש: מי זה?

ת: אריה מזרחי.

ש: קמישלי במוצאו?

ת: קמישלי. משנות הארבעים הוא פה.

ש: הוא גם כן הגיע והוא עבד בסוכנות ...

ת: הוא עבד בנמל, אבל היה לו קשר. עולים היו באים, הוא היה לוקח אותם לסוכנות ומסדר להם דירות. עזר להם.

ש: היה חיפאי?

ת: כן.

ש: איפה הוא גר בחיפה?

ת: ברחוב השומר.

ש: תרשה לי פה לעצור שניה ותשאול אותך לגבי החיים בקיבוץ. הרגשת טוב בקיבוץ? את האמת?

ת: מאיזו בחינה?

ש: מבחינה חברתית. קיבלו אותך? היו לך שם חברים? חברות?

ת: אני אניד לך מי היה חבר שלי. חברי הקיבוץ לא התייחסו אלינו יחס חם כזה.

ש: מה זאת אומרת?

ת: איך אומרים, לא היו בקשר איתנו. אנחנו לא מהקיבוץ, לא נולדנו בקיבוץ. "תישארו במקומות שלכם".

ש: בחדרים?

ת: לא. שלא יהיה מגע איתנו. לא רצו מגע.

ש: דיברתם כבר עברית אז, נכון?

ת: בטח.

ש: דיברתם חפשי?

ת: אנחנו מחוץ לארץ יודעים. למדנו את זה בתלמוד תורה.

ש: אז אתה אומר שמבחינה חברתית לא התייחסו אליך.

ת: לא התייחסו, אבל מה, החברים שהיו באולפן, אלה היו חברים שלנו. חברים טובים. כל אלה היו באים,

יושבים בחדר שלי, אוכלים, שותים, עד 12, 1 בלילה.

ש: בעצם העולים החדשים היו חברים שלך.

ת: רק העולים.

ש: הם התחברו גם עם כל הקמישלים? עם כל ארבעתכם?

ת: בטח.

ש: הייתם חמישה בעצם.

ת: חמישה ביחד, כל שניים בחדר. אבל בערב כולם היו באים אצלי.

ש: מצד חברי הקיבוץ לא היה

ת: לא היה מגע, שום דבר. מגע חברתי זאת אומרת לא היה. לא רצו כנראה. לא יודע מה.

ש: חוץ מזה, את כל הדברים האחרים, בחדר אוכל אני מבין אכלתם עם כולם?

ת: זה היה שווה בשווה.

ש: שווה בשווה. זאת אומרת גם דמי קיום קיבלתם? הכל כמו ...

ת: שווה בשווה. מבחינת האוכל היינו באים ומקבלים כל מה שרצינו. אין בעיה.

ש: אתם הייתם אנשים מאמינים בקמישלי, נכון? מסורתיים. הולכים לבית הכנסת.

ת: אין, מי שלא הלך לבית הכנסת אוי ואבוי.

ש: אז תגיד לי איך היה בקיבוץ? שירותי דת קיבלתם שם?

ת: לא.

ש: מה עשיתם בשבתות?

ת: ... ישבנו בחדרים שלנו. אני אישית לא חיללתי שבת.

ש: איך ידעת שהם אוכלים שם כשר ...

ת: היה כשר.

ש: הכל היה כשר?

ת: בטוח. שאלתי. היה כשר, אבל לא שמרו שבת. היו נוסעים, עושים הכל. אבל אני לא.

ש: כל הקמישלים שמרו שבת או חלק כן וחלק לא?

ת: חלק לא.

ש: בית כנסת היה לכם שם? התפללתם בשבתות?

ת: לא.

ש: למה? לא היה בית כנסת?

ת: בקיבוץ לא.

ש: אה, בקיבוץ לא היה בית כנסת. אז שנה שלמה לא התפללת?

ת: לא. מתי התפללתי? אמרתי לך שדודה שלי, אחות של אמא, היתה גרה באלרואי. מגניגר לאלרואי זה

לא הרבה אז הייתי בא מדי פעם. הייתה אומרת לי – בוא, אלינו בשבת, מה אתה תישאר שם לבד? הרי

חברים שלך הולכים למשפחה, תבוא גם אתה. אז מדי פעם. לא נעים, אתה יודע. יש לה בעל, יש בנות, לא

נעים היה. כל שבועיים שלושה הייתי בא לשבת והייתי הולך לבית הכנסת.

ש: בחברה הזאת של הקמישלים, הם ידעו מראש שהם לא יישארו בקיבוץ?

ת: בטח. ... רצו ללמוד. ... סיימו את האולפן, הלכו. אבל אני רציתי להמשיך מחוסר ברירה. לא היה לי

איפה ללכת, לא היה לי אף אחד. לאן אני אלך? הכי טוב ...

ש: אחרי זה בא החבר ואתם הגעתם לאריה מזרחי.

ת: אמרנו לו שאנחנו רוצים לגור בחיפה ... רחוב מרחביה.

ש: ליד רחוב השומר שם?

ת: בדיוק. הלכנו לבן אדם, קראו לו ...

ש: חלבי?

ת: לא. כורדי. – יש לך דירה להשכיר? כמה אתה רוצה? – 5 לירות.

ש: לחודש?

ת: שנת 62'. – ניתן לך 5 לירות לחודש, בסדר. חבר שלי היה עובד בירושלים, אז היה לו ... – אתה יכול

לתת לי?

ש: כן. "אני קיבוצניק".

ת: קיבוצניק. אין לי אפילו בגדים. אין לי. עד היום. ... 50 לירות, אמר – תפאדל, הנה לחודשיים. לקחתי

את ה-50 לירות, אמרתי לו – בוא נלך. הוא נסע לירושלים ואמר לי – משה, עוד יומיים אנחנו פה. אני

הולך להשתחרר מירושלים ואני פה. זה היה יום שלישי. אמרתי לו – יום חמישי אנחנו פה. אני גם הולך

להשתחרר מהקיבוץ. וככה עשינו.

ש: הדירה היתה דירה מרוהטת?

ת: כן.

ש: זאת אומרת היה שם מקרר?

ת: הכל.

ש: קרח?

ת: קרח. אתה יודע איזה מקרר היה?

ש: כן. של קרח.

ת: של קרח. לא מקרר כמו היום.

ש: כן, אבל היו לכם שם מיטות, שולחן?

ת: כן. הכל. אנחנו היינו מבשלים לבד, מכבסים לבד, משהים לבד. ישר באנו לאריה, אמרנו לו – תשמע,

אנחנו צריכים לעבוד. לקח אותנו ללשכת העבודה בחיפה. סידרו לנו לעבוד בקיבוץ החותרים. מה לעשות

שם? להוציא, אתה יודע, דשא מהרצפה ... בקבלנות. הלכנו. קיבלנו 7 לירות ליום עבדנו בקבלנות,

שעתיים שלוש עשינו את העבודה ובאנו הביתה. הוא עבד בנמל.

ש: מי?

ת: אריה מזרחי. [אמר] – משה, שמואל, אתם רוצים לעבוד בעוד עבודה? שאלנו מה. ... בחיפה. שיסדרו

לנו איזו עבודה מסודרת. [שאל] – אתם מוכנים לעבוד עוד עבודה בלילה? אמרנו – למה לא? בחורים

בגיל 18. לכל אחד יש כוח כמו

ש: כן.

ת: אמר – אתם יודעים מה? אני אסדר לכם שתעבדו ב[ממגורות] דגון בלילה.

ש: כפועלים?

ת: כן. למלא שקים של חיטה. כמה שעות, נקבל שם כסף. 10 לירות כל לילה. יופי. עשינו את זה.

ש: אני מבקש קצת פרטים לגבי אותו אריה מזרחי. אמרת שהוא עבד בנמל, אמרת שהוא הגיע כבר בשנות

הארבעים מקמישלי וגר בחיפה.

ת: התחתן עם אחותה של בת שבע.

ש: שהיא גם כן קמישליית במוצא?

ת: בטח. ... בן דוד שלה.

ש: והם גרו כולם ברחוב?

ת: השומר.

ש: השומר בחיפה. כמה משפחות קמישליות היו בשכונה הזאת בחיפה?

ת: היו ברחוב אפגני הרבה. אתה יודע איפה זה?

ש: לא. למטה בעיר?

ת: איפה שרחוב השומר אתה ממשיך ישר.

ש: לכיוון רחוב הגיבורים?

ת: לא.

ש: לצד השני. לכיוון מערב, לכיוון הים.

ת: אמת. יש שם את רחוב נוזהה ואפגני. 50 משפחות בערך.

ש: היה להם בית כנסת משלהם?

ת: עד היום.

ש: יש לקמישלים בית כנסת משלהם?

ת: יש להם, אבל הם כולם עברו, חלק נפטרו. מי מטפל בזה עכשיו? המרוקאים. אבל זה קמישלי.

ש: כתוב?

ת: כתוב "עולי נציבין קמישלי".

ש: מה הכתובת של זה?

ת: רחוב נוזהה. אני לא יודע את המספר.

ש: אבל עד היום אתה אומר הכתובת היא "בית הכנסת של עולי קמישלי ונציבין"?

ת: כן.

ש: יפה. אז אני מבין שאריה מזרחי עבד גם

ת: עם הסוכנות.

ש: בתור מה?

ת: לעזור לעולים.

ש: הוא קיבל מהם כסף אני מבין.

ת: לא ...

ש: בתור מה הוא עבד שם?

ת: כל אחד שבא נגיד משה לוי הגיע כעולה חדש, היה הולך איתו לסוכנות שיטפלו בו. יעשו לו סידור,

יתנו לו עבודה. זה מה שהוא עשה.

ש: אבל רק בעולי קמישלי הוא טיפל?

ת: רק.

ש: אמרת לי שהוא עדיין בחיים, ברוך השם.

ת: בטח. הוא היה עכשיו בהילולה והוא בא להנה, אלינו.

ש: איפה הוא גר היום?

ת: הוא גר, איפה שחברת חשמל שם, בנו שם, אתה יודע?

ש: בחיפה?

ת: כן.

ש: ברחוב החשמל?

ת: כן, שם למעלה.

ש: בנווה שאנן?

ת: לא. לפני.

ש: כן. אני מבין. בסדר, אפשר להתקשר איתו.

ת: אין לי את הכתובת שלו ...

ש: מאה אחוז. עכשיו, אתם גרים, עובדים. מה קורה הלאה?

ת: קראו לי להתגייס לצבא.

ש: הגעת לגיל 18?

ת: אחרי 18.

ש: נתנו לך דחייה?

ת: כן.

ש: למה?

ת: עוד לא הייתי מסוגל. ביקשתי [דחייה כי אני] עולה חדש. דחו לי את זה. אז אני מגיע, מבחינה

בריאותית, מה שעשו לי ... פגעו בי.

ש: המכות האלה בחקירות.

ת: המכות ... בעיניים. אמרו לי – אתה יודע מה? ... אז היה שנתיים וחצי. הכרתי את בת שבע.

ש: אשתך.

ת: היתה בדיוק גרה לידי. אתה יודע, רחוב מרחביה והשומר [קרובים]. אתה יודע שם, זה כמה צעדים.

ש: אז נתנו לך תעודת מילואים ... שלושה חודשים ...

ת: כן. הכרתי את בת שבע, התחתנו ב-68.

ש: אז מ-62 עד 68 אתה עובד וחי בחיפה?

ת: אמת.

ש: גר עם החבר?

ת: לא.

ש: הוא כבר היה בצבא?

ת: היה בצבא. הוא עבר עוד פעם לירושלים, התחתן עם בת דוד שלו מירושלים.

ש: גם כן קמישליית?

ת: כן. התחתן עם בת דוד שלו בירושלים.

ש: ואתה נשארת לבד באותה דירה.

ת: אני נשארת לבד בדירה עד שהתחתנתי. עבדתי, נתנו לי לעשות קורס ב"חישולי הכרמל". שמעת על הדבר הזה?

ש: מייצר כבלים, חוטי ברזל.

ת: זה לפני טירה [טירת הכרמל]. זה מפעל.

ש: כן, אני יודע איפה זה. מה מייצרים שם?

ת: חלקים לצבא.

ש: אה, לכלי רכב, מכוניות.

ת: לטנקים, מסוקים, כל מיני.

ש: לכלי רכב צבאיים, כן.

ת: אז עבדתי שם. עברתי קורס, נתנו לנו לעבור קורס של ששה חודשים. גמרנו, הביאו אותנו לעבוד בחישולי הכרמל. עבדנו שם. ב-71' אני ...

ש: נתנו לך את הקורס מפני שהיית עולה חדש?

ת: לא.

ש: אין שום קשר.

ת: הלכתי להסתדרות, אמרתי להם שאני רוצה לעבור איזה קורס, שיכשירו אותי כי אני רוצה לעבוד. נתנו לי. עברתי קורס, הלכתי לעבוד בחישולי הכרמל. עבדתי שם, הייתי אחראי צוות. אתה יודע, זה פטישים שם. ... את הברזל לתוך תנור, יוצקים אותו, מחשלים אותו עם פטיש של 3 טון. ש: נותנים לו צורה. תבנית.

ת: כן ... תבנית לטנק, למטוס, לא יודע למה. הביאו פועלים מג'נין. אחד עבד שם על הפטיש. בינתיים עשו סידור. זה יעבוד פה, זה יעבוד פה. שם ברזל לחשל אותו, נתן לברזל את המכה, הברזל עף ונתן לי מכה ביד.

ש: ונפצעת. אני רואה כאן את הפציעה שלך ביד שמאל.

ת: ב-71'. באותו רגע ... והיו מורידים לי את היד. היה לי שבר קבוע.

ש: מרוסק.

ת: כן, בכל היד. אבל מה, ברוך השם הצליחו ... המשכתי לעבוד, עד '75, '76. הסתדרתי איתם ... אני כבר לא יכולתי לעבוד.

ש: יצאת לפנסיה מוקדמת?

ת: לא. לקחתי את הפיצויים וקניתי פה

ש: פה בקרית אתא?

ת: בקרית אתא קניתי

ש: רגע, בינתיים עברת מחיפה לקרית אתא?

ת: אה, סליחה. התחתנו והשכרנו דירה ב[קרית] שפרינצק בחיפה. ישבנו שם ששה חודשים. הרווחתי הרבה כסף, 1,700 לירות

ש: לחודש?

ת: לחודש. זה כסף. אני מדבר איתך על שנת '68. מי הרוויח את זה? פועל הרוויח הכי הרבה 400 לירות. אני הרווחתי 1,700. ובת שבע הרוויחה 300. היתה אחראית ב"אלסינט", מנהלת. תוך שנה ... לקנות דירה משלנו. איפה? היא עבדה באלסינט, אני עבדתי בחישולי הכרמל. קנינו במחנה דוד, מול הים. קנינו דירה ... גרנו שם איזה, היתה לנו כבר ילדה גדולה.

ש: למה דוקא שם?

ת: היה קרוב לעבודה.

ש: לא מפני שהיו שם קמישלים.

ת: לא. לא היו בכלל קמישלים. [קרוב] לעבודה. אשתי ואני זה 5 דקות באוטו להגיע לעבודה. ... מקרית אתא זה רחוק. עברנו לשם. אחותי היתה באה כל הזמן [אומרת] – כל העדה בקרית אתא, אני בקרית אתא, המשפחה בקרית אתא.

ש: המשפחה שלך עלתה בינתיים ארצה?

ת: עלו אמא שלי והאחים שלי. עלו ארצה וגרו ברעננה. נתנו להם דירה ברעננה. אמא שלי ואחים שלי החורגים.

ש: ולא היו שם קמישלים?

ת: היו איזה 15 משפחות. עד היום.

ש: עד היום ברעננה יש 15 משפחות?

ת: כן. בטח. אני המשכתי להיות פה, התחתנתי כבר, אי אפשר [לעבור]. אמרה לי – יש לך זכות, יתנו לך דירה בחינם.

ש: כן.

ת: שיכנעה אותנו, אמרנו – טוב, נלך לקרית אתא. באנו, נתנו לנו צריף למעלה במעברה.

ש: למה נתנו לך בחינם? היתה לך עוד זכות?

ת: זכות. עולה חדש.

ש: עוד לא ניצלת את הזכות שלך?

ת: לא ניצלתי. בתור עולה, עוד היתה לי תעודת עולה. אז נתנו לי. באתי גם כי מכרתי את הדירה שלי. קניתי דירה תוך שנה. עבדנו, אמרתי לך. דירה עלתה 15 אלף לירות. אני הייתי מרוויח לבד 1,700. ... קנינו דירה. מכרנו את הדירה ובאנו לגור פה. בת שבע כל יום הייתה בוכה – איך אני ... ש: אוקיי, תודה.